

„Láda fia”

Pünkösöd

A húsvét utáni ötvenedik napon ünnepli a keresztény világ a Szentlélek eljövetelét, az egyház születésnapját, pünkösöd napját.

Pünkösöd neve a görög pentekosztész 'ötvenedik' szóból származik, ugyanis ez az ünnep a húsvétot követő ötvenedik napon kezdődik. Pünkösöd a húsvét függvényében mozgó ünnep, május 10-e és június 13-a között. A magyar pünkösdi szokások a keresztény ünnephez kapcsolódnak ugyan, de mint az alábbi tiltó rendelkezések is bizonyítják, számos olyan szokás és hiedelem őrződött meg, melyek legfeljebb csak az elnevezésükben köthetők pünkösdhez. Az 1692-ből származó csíkkozmási tiltás így szólt: „Eleitől fogva régi időben is mindenkor tilalma volt a sátoros ünnepeken való táncolásnak, királynéasszony ültetésnek, mely pogányoktól maradott szokás ezután is tilalmas.”

A tiltások jellegzetes pünkösdi szokásokra vonatkoznak: pünkösdi királyválasztás, pünkösdi királynéjárás, pünkösdi zöldágazás, májusfa, valamint pünkösdi multságok, táncok, játékok. A pünkösdi szokások történeti rétegeiről Dömötör Tekla és Bálint Sándor munkáiban olvashatunk bővebben (Dömötör T. 1964a: 111–138; Bálint S. 1976: 336–345).

Jeles napok: <https://www.youtube.com/watch?v=DHMvfr7ADlg>

PÜNKÖSDI KIRÁLY

A pünkösdi királyválasztásról a középkor óta vannak adataink. A 17. század végén és a 18. század elején a huszárezredekben „májuskirályt” választottak.

A közmondás is ismert: „Rövid, mint a pünkösdi királyság.” A többnyire lóversennyel vagy más ügyességi próbával választott pünkösdi király hatalma egy évig tartott. A múlt századi szokásgyűjtemény részletesen közöl egy lovasversennyel történő pünkösdi királyválasztást a Dunántúlról.

A győztest és lovát virágokkal és szomorúfüzágakkal borították be. „Egy évig azután őt nevezik pünkösdi királynak. Nem kell pedig hinni, hogy ez csak valami üres cím. Járnak emellé hatalmas kiváltságok. A pünkösdi király egy évig minden lakodalomba, ünnepélyre, mulatságra hivatalos, minden kocsmában ingyen rovása van, amit elfogyaszt, fizeti a község, lovát, marháját tartoznak a társai őrizni, s ha netán valami apró vétséget követne el, azért testi büntetéssel nem illetik. Ilyen nagy úr a pünkösdi király egy álló évig” (Résző Ensel 1867: 217).

A pünkösdi királyválasztásnak is – mint a legtöbb népszokásnak – van gyermekjáték-változata, az alábbi a Zemplén megyei Cigándon jegyezték le: A fiúgyerekek gallyakat dugdostak le a porba, két fiút befogtak lónak és hajtották a gallyak között és körül, miközben énekelték a „Mi van ma, mi van ma...” kezdetű jellegzetes pünkösdlő éneket.

<https://www.youtube.com/watch?v=KKiaqTxgHlk>

Székelgyermek bothúzással, másutt lúdneyak szakítással és más ügyességi versenyek keretében választottak maguk közül pünkösdi királyt.

Mese: Király Kis Miklós <https://www.youtube.com/watch?v=5kdWivCIE1U>

Volt egyszer egy paprika... <https://www.youtube.com/watch?v=34UTpC4kDzw>

PÜNKÖSDI KIRÁLYNÉJÁRÁS, PÜNKÖSDÖLÉS

A házról házra járó pünkösdi szokásoknak két típusa különíthető el a 20. századi adatok, leírások alapján: az Alföldön és Északkelet-Magyarországon elterjedt *pünkösdlés* változatai, valamint a dunántúli *pünkösdi királynéjárás*, mely sokfelé még az 1960-as években is élő népszokás volt.

Az alföldi típus a szereplők számának, elnevezésének az alapján ugyancsak több változatba sorolható. Egyes vidékeken pünkösdi királynő a központi szereplő, aki ruhájával, díszével is kivált a többiek közül, másutt a lakodalmas menet analógiájára menyasszony, vőlegény, vőfély, koszorúslány szerepelt, s végül előfordult, hogy nem is választottak megkülönböztetett szereplőket.

Tarnamérán pünkösdi királyt és királynőt választottak.

A lányok fehérbe öltöztek, a legények gyolcsinget, gyolcsgatyát vettek fel, árvalányhajas kalapban, kislajbiban mentek a lányok után. Táncoltak és énekeltek a házaknál. Pénzt és ennivalót kaptak, amit elosztottak, illetve közösen elfogyasztottak.

Énekük:

Mi van ma, mi van
ma piros pünkösdi napja.
Holnap lesz, holnap lesz,
a második napja.
Királyné pálcája.
szálljon a házára,
ha nem a házára,
az úr asztalára

Elhozta az Isten... <https://www.youtube.com/watch?v=PCZHgxLnioU>

Ácintos, pácintos... <https://www.youtube.com/watch?v=M11HHyd-rVw>

A pünkösdi harmatról azt tartották, hogy az – ha azzal mosakodnak – elűzi a szeplőt és szebbé varázsolja a lányt.

A pünkösdi rózsát a mosdóvízbe szórták, mert azt tartották, hogy ha abban fürdenek, akkor egészségesek és szebbek lesznek.

Mese a rózsát nevető királykisasszonyról:

<https://www.nepmese.hu/mesetar/mesek/varazs-mesek/a-rozsat-neveto-kiralykisasszony>

Dalok, dalos-játékok:

Én kis kertet kerteltem... <https://www.youtube.com/watch?v=0MuQae5lPnI>

Két szál pünkösdrózsa... <https://www.youtube.com/watch?v=1aWGYqYjLok>

Gryllus Vilmos: Két szál pünkösdrózsa... <https://www.youtube.com/watch?v=SNhMjZ4muwg>

Gryllus Vilmos: Kis kece lányom... <https://www.youtube.com/watch?v=HQYfinueO88>

Kolompos: A pünkösdi királykisasszony <https://www.youtube.com/watch?v=zunmoEIkV8A>

Igy tedd rá! Pünkösdi: <https://www.youtube.com/watch?v=rDIM-6L5WP0>

Igy tedd rá! Pünkösdi kiskirályné <https://www.youtube.com/watch?v=rxkxDbhChKE&t=39s>

PÁRVÁLASZTÓ, UDVARLÓ SZOKÁSOK

Udvarlással, párválasztással kapcsolatos szokások is kapcsolódnak pünkösdhöz. Például a sárközi Szeremlén ilyenkor volt a *pünkösdi ladikázás*. Az udvarló legény szerelmi ajándékként díszes evezőt adott a választott lánynak. Zöld ágakkal feldíszített csónakon pünkösdi másnapján ladikáztak a fiatalok.

„Topolyán a frissebb lányok búzavirágot, pipacsot hoztak a határból, s koszorút fontak belőle. Versenyeztek, hogy ki készül el hamarább, a buzgóbbak még két órákor felkeltek. Az volt a virtus, ha megelőzhatték a szomszédokat. Egy-egy legényt is lehetett látni, ugyanis pünkösdi hajnalán annak a lánynak az ablakába kellett csempésznie a pünkösdi rózsát, akinek udvarolni szeretett volna, s cserébe el kellett lopni a lány búzavirágból font koszorúját” (Borus 1981: 47).

Míg a fehérvasárnaphoz kapcsolódó mátkálás, komálás az egyeneműek barátsággötését szolgálta, addig a pünkösdi *mátkatál* küldés a párválasztásban játszott fontos szerepet. Erről múlt századi leírás számol be. Egerben 8–10 éves kislány ünnepi ruhában, fején koszorúval vitte a tálat, melynek közepén koszorúra font kalács és egy üveg bor volt kendővel letakarva. A legény küldte a választott lányhoz, s ha tetszett a lánynak a legény, hasonló tállal viszonzta. A küldöncöt néhány krajcárral jutalmazták (Istvánffy 1911: 302).